

УДК 342.95

К.Л. БУГАЙЧУК, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПРИ ПРОХОДЖЕННІ ПРИМУСОВИХ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДІВ ВЛАСНИКАМИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Ключові слова: права і свобода громадян, примусові медичні огляди, власники автотранспортних засобів

Невід'ємним складовим елементом процесу становлення України як соціальної та правової держави, є дослідження комплексу питань, пов'язаних з утвердженням і забезпеченням прав та свобод людини і громадянина. Передумовою втілення в життя ст.3 Конституції України, що містить положення – утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави - є спільна злагоджена праця в цьому напрямку всіх органів державної влади і, зокрема, органів міліції, які входять до системи органів виконавчої влади.

Власники автотранспортних засобів, з огляду на потребу дотримання положень чинного законодавства про приватну власність, безумовно повинні дотримуватися того, що її використання не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Відповідно до Цивільного кодексу України діяльність, що пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання є джерелом підвищеної небезпеки [1]. Тому зрозумілим є факт, що держава намагається захистити громадян від впливу цих джерел. Для виконання поставлених завдань створена си-

стема спостереження та контролю за технічним станом автотранспортних засобів, станом здоров'я водіїв, які включають обов'язковий технічний огляд автомобілів, проходження водіями медичних оглядів з метою з'ясування їх придатності до керування транспортним засобом та ін. Але недосконалість чинного законодавства щодо механізму реалізації вищезазначених питань та відсутність розумної ініціативи стосовно зміни ситуації з боку МВС України та МОЗ України створюють перешкоди громадянам у реалізації своїх прав на користування транспортним засобом.

Дослідженням питання забезпечення прав і свобод людини та громадянина, в тому числі й міліцією, в різних аспектах розглядали А.С. Прудников, Х.А. Андріашин, Д.М. Бахрах, І.Л. Бородин, В.О. Демиденко та ін. [2-5], проте в їхніх працях розглядане питання залишилося поза увагою дослідників.

Згідно з правилами проведення державного технічного огляду автомобілів, автобусів, мототранспорту та причепів, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 141 від 26.02.1993 року, при технічному огляді транспортного засобу його власник пред'являє комісії свій паспорт (підприємства, установи та організації - копію наказу про закріплення водія за транспортним засобом), реєстраційний документ, квитанції про сплату за технічний огляд і встановленої суми податку з власників транспортних засобів. У водія перевіряється наявність посвідчення на право керування відповідною категорією транспортних засобів і довідки про медичний огляд [6].

Спільним наказом МВС України та МОЗ України № 124/345 від 5.06.2000 року затверджене Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів. В ньому, зокрема, зазначено, що медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів проводиться з метою визначення їх здатності до безпечного керування транспортними засобами. Зазначений огляд включає: попередні, періодичні, що-

змінні передрейсові та післярейсові огляди, а також позачергові огляди, викликані необхідністю [7].

Попередньому медичному огляду підлягають кандидати у водії транспортних засобів для отримання права на керування транспортним засобом відповідної категорії. Періодичному медичному огляду підлягають водії транспортних засобів для підтвердження права на керування транспортним засобом відповідної категорії або отримання права на керування транспортним засобом іншої категорії. Після проведення попереднього, періодичного та позачергового медичних оглядів видається єдиний документ - медична довідка щодо придатності до керування транспортним засобом. У разі відсутності у водія транспортного засобу протипоказань до керування відповідною категорією транспортних засобів термін дії виданої медичної довідки становить три роки. Для водіїв транспортних засобів віком понад 55 років (жінки - віком понад 50 років) термін дії виданої медичної довідки становить 2 роки. Обмеження терміну дії медичної довідки можливе в разі виявлення медичних протипоказань, за наявності яких питання щодо придатності до керування відповідною категорією транспортних засобів вирішується медичною комісією індивідуально, та в разі закінчення терміну дії поданого сертифіката про проходження обов'язкового профілактичного наркологічного огляду [7].

Але згідно з п.11 постанови Кабінету Міністрів України від 06.11.1997 року № 1238 "Про обов'язковий профілактичний наркологічний огляд і порядок його проведення" водії транспортних засобів, у тому числі автомобілів категорії А, В, С, Д, Е, трамваїв, троллейбусів, мотоколясок, тракторів, мінітракторів і мотоблоків, які були зареєстровані в Державтоінспекції, та інших механічних транспортних засобів, відносяться до професій та видів діяльності, для яких є обов'язковим первинний і періодичний профілактичний наркологічний огляд. Крім того, його періодичність становить не менш як

один раз на два роки [8].

Крім вищезазначеної проблеми дуже гостро постає питання про стягнення з власників автотransпортних засобів у медичних закладах плати за проведення медичного та наркологічного оглядів, а в деяких випадках – й психіатричних оглядів. Інструкція про профілактичний наркологічний огляд та його обов'язкові обсяги, яка затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28.11.1997 року № 339, у п.5 зазначає, що обов'язкові профілактичні наркологічні огляди проводяться за рахунок замовників, а пільги надаються відповідно до чинного законодавства. Для проходження профілактичного наркологічного огляду громадянин має подати: паспорт або документ з фотокарткою, що його замінює, (неповнолітні - свідоцтво про народження); *документ, що підтверджує оплату послуг за проведення профілактичного наркологічного огляду* (курсив наш - авт.), та документ, що підтверджує право на пільги. *Профілактичний наркологічний огляд без будь-якого з вказаних вище документів не проводиться* (курсив наш - авт.). Після проведення профілактичного наркологічного огляду і додаткового профілактичного наркологічного огляду в умовах стаціонару громадянину видається сертифікат про проходження профілактичного наркологічного огляду [9].

Така ж ситуація склалася при проведенні періодичного медичного огляду власників транспортних засобів. Пункт 3.3. Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів від 05.06.2000 року зазначає, що перед проведенням періодичного медичного огляду водій подає: документи, що посвідчують особу (паспорт); сертифікат про проходження обов'язкового профілактичного наркологічного огляду ф. № 140-0 (облікова), який затверджений наказом МОЗ України від 28.11.1997 року № 339; довідку щодо перебування на психіатричному обліку за місцем проживання; 2 фотокартки розміром 3x4 см. Водій власного транспортного засобу подає довідку, що *підтверджує*

оплату проведення медичного огляду щодо права на керування транспортним засобом (курсив наш - авт.) (тарифи встановлюють Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації). *За відсутності вищезазначених документів періодичний медичний огляд не проводиться* (курсив наш - авт.) [7].

На підставі зазначеного виникає наступна ситуація: щоб отримати довідку про проходження медичного огляду – треба пройти наркологічний огляд, за який треба сплатити, потім сплатити за медичний огляд, потім надати цю медичну довідку при проходженні платного технічного огляду для отримання відповідного талону про проходження державного технічного огляду автомобіля.

Стягнення плати за вказані послуги впливає з постанови Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 року № 1138 “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти”. Пункт 8 цієї постанови (станом на 01.12.2007 року) до таких послуг відносить попередні профілактичні медичні огляди при прийнятті на роботу та для отримання посвідчення водія транспортних засобів (крім випадків, коли медичні огляди проводяться за направленнями органів державної служби зайнятості), медичні огляди для отримання дозволу на право отримання та носіння зброї громадянами, а також відповідні періодичні профілактичні медичні огляди [10].

Проте зміст вказаної постанови не відповідає рішенням Конституційного Суду України № 15-рп/98 від 25.11.1998 року “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти” (справа про платні медичні послуги) [11]. Згідно з цим суд вирішив визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), наступні положення Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які

надаються в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти” від 17.09.1996 року № 1138: положення абзацу першого пункту 1 в частині затвердження Переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти, передбачених розділом I та розділом II зазначеного Переліку; положення абзацу другого пункту 1 щодо дозволу лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації і т.п.

Тобто, були визнані неконституційними Перелік платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти і дозвіл на прийняття лікувально- та санітарно-профілактичними закладами від хворих плати за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації. А в розділі I затвердженого переліку у п.п.15 та 24 містилися наступні медичні огляди:

- для отримання посвідчення водія транспортних засобів;
- для отримання дозволу на право отримання та носіння зброї громадянами, за винятком військовослужбовців і посадових осіб, носіння зброї яких передбачено законодавством;
- профілактичні огляди працівників підприємств та організацій за їх ініціативою, крім працівників бюджетних установ, яким такі огляди визначені законодавством як обов’язкові;
- для отримання відповідних документів на виїзд громадян за кордон за викликом родичів, що проживають у зарубіжних країнах, оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у службові відрядження (за винятком державних службовців, робота яких пов’язана з такими виїздами і які мають відповідні медичні документи);
- профілактичні медичні огляди з винесенням висновку про стан здоров’я на про-

ханья громадян.

Проте, як ми бачимо, вищезазначені положення не тільки зберегли свою сутність у чинній редакції постанови Кабінету Міністрів України, але й у деякій мірі розширилися в частині платних періодичних профілактичних медичних оглядів.

Крім того, згідно з рішенням Конституційного Суду України № 10-рп/2002 від 29.05.2002 року щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України “у державних і комунальних закладах охорони здоров’я медична допомога надається безоплатно” - поняття медичної допомоги; умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного; формування і використання добровільних медичних фондів; а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров’я та перелік таких послуг мають бути визначені законом. Тобто, перелік платних медичних послуг має затверджуватися ні Кабінетом Міністрів України, а визначатися тільки законом [12].

Незважаючи на вказане, відсутність у водія медичної довідки про проходження профілактичного огляду на практиці дає підстави працівникам ДАІ відмовити водієві у видачі талону про проходження державного технічного огляду. Наприклад, киянин Сергій Дмитренко прибув на станцію діагностики № 2 УДАІ ГУМВС у Києві на власному автомобілі Daewoo Lanos і пройшов “технічний іспит” – йому видали діагностичну карту про відповідність даного транспортного засобу вимогам безпеки. Сергій надав працівникам ДАІ усі необхідні документи, крім медичної довідки. Саме на цій підставі начальник СДА № 2 відмовив йому у видачі талона техогляду. Пан Дмитренко заперечив це рішення в суді. Суд першої інстанції (Деснянський районний суд м. Києва) відмовив у задоволенні позову, однак Апеляційний суд м. Києва переглянув його рішення. Відповідно до справи № 22-8468 від 11.11.2005 року

колегія суддів ухвалила задовольнити позов Сергія Дмитренко, визнала дії начальника СДА № 2 неправомірними і зобов’язала його видати талон техогляду зазначеному громадянину [13].

Своє рішення суд обґрунтував у такий спосіб: “Пунктом 9 Правил проведення державного технічного огляду автомобілів, автобусів, мототранспорту і причепів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 141 від 26.02.1993 року, дійсно передбачено, що при технічному огляді транспортного засобу його власник пред’являє комісії свій паспорт (підприємства, установи й організації – копію наказу про закріплення водія за транспортним засобом), реєстраційний документ, квитанцію про оплату за технічний огляд і встановлену суму податку з власників транспортних засобів. У водія перевіряється наявність посвідчення на право керування відповідною категорією транспортних засобів і довідки про медичний огляд. Утім, нормами цих Правил не передбачено, що ненадання довідки про медичний огляд може бути підставою для відмовлення у видачі талона технічного огляду автомобіля. Пунктом 14 Правил визначено, що якщо транспортний засіб не пройшов техогляд, воно може бути визнано несправним (після чого може піти зняття номерного знака до усунення несправностей). Якщо ж транспортний засіб пройшов технічний огляд, по своєму технічному стані є справним і відповідає вимогам безпеки, то відповідно до пункту 13 даних Правил на кожен транспортний засіб, що пройшов техогляд, видається талон, у якому працівник Державтоінспекції робить відповідні оцінки і візує них своїм підписом і відповідним штампом”. Керівництво СДА № 2 не стало заперечувати рішення Апеляційного суду у Вищому адміністративному, а направило панові Дмитренко лист, у якому запросило його на станцію діагностики № 2 для видачі талона техогляду [13].

На підставі вищезазначеного та з метою вдосконалення чинного законодавства Укра-

їни маємо запропонувати шляхи вирішення зазначених проблем:

- уніфікувати деякі положення Інструкції про профілактичний наркологічний огляд та його обов'язкові обсяги від 28.11.1997 року та Положення про медичний огляд кандидатів у водії й водіїв транспортних засобів від 5.06.2000 року: строк дії медичної довідки та строк дії сертифікату про проходження наркологічного огляду має бути однаковим, інакше немає сенсу видавати водієві медичну довідку строком на 3 роки, адже її дія скінчиться в разі закінчення терміну дії сертифіката про проходження обов'язкового профілактичного наркологічного огляду, тобто через 2 роки;

- має бути прийнятий закон України про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти, в якому чітко прописати, чи є проходження періодичних медичних оглядів платною послугою;

- зважаючи на те, що ненадання медичної довідки не може бути підставою для відмовлення у видачі талона технічного огляду автомобіля, а сама довідка, згідно чинному законодавству, має відноситися до документів, які обов'язкові для здійснення керування транспортними засобами і є потрібним документом, то можлива зміна ч.3 ст.126 КУпАП "Керування транспортними засобами особами, які не мають права керування або водіями, які не мають при собі чи не пред'явили для перевірки відповідних документів", яка може виглядати наступним чином: "Керування транспортними засобами водіями, які не мають при собі, або не пред'явили чи не передали для перевірки посвідчення, реєстраційних та інших документів, що підтверджують право на керування чи розпорядження транспортним засобом, дорожнього (маршрутного) листа та документів на вантаж, що перевозиться (крім власників транспортних засобів, які використовують їх в індивідуальних некомерційних цілях), талона про проходження державного

технічного огляду, медичної довідки про проходження профілактичного медичного огляду, а у випадках, передбачених законодавством, страхового поліса про укладання договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, - тягне за собою накладення штрафу від 0,5 до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян".

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 року // ВВР України. -2003. -№№ 40-44. Ст.356.
2. Прудников А.С., Андриашин Х.А. Административно-правовое обеспечение прав и свобод человека и гражданина: Учебник. – М.: Закон и право; Юнити, 1998. –148 с.
3. Бахрах Д.Н. Административное право России: Учебник. –М.: НОРМА, 2002. –443 с.
4. Бородін І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: Дис... докт. юрид. наук: 12.00.07 /Нац. ун-т внутр. справ. –Х., 2003. – 405 с.
5. Демиденко В.О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини й громадянина в діяльності міліції: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 /Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. –К., 2002. – 222 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Правил проведення державного технічного огляду автомобілів, автобусів, мототранспорту та причепів" від 26.02.1993 р., № 141.
7. Наказ МОЗ України та МВС "Про затвердження Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів" від 5.06.2000 р., № 124/345.
8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про обов'язковий профілактичний наркологічний огляд і порядок його проведення" від 6.11.1997 р., № 1238.
9. Наказ МОЗ України "Про вдосконален-

ня системи профілактичних протиалкогольних та протинаркотичних заходів та обов'язкових профілактичних наркологічних оглядів" від 28.11.1997 р., № 339 // Офіційний вісник України, 1997. -№ 51. -С.77.

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти" від 17.09.1996 р., № 1138.

11. Рішення Конституційного Суду України "Щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медич-

них закладах освіти" (справа про платні медичні послуги) від 25.11.1998 р., № 15-рп.

12. Рішення Конституційного Суду України "Щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 р., № 10-рп/2002.

13. Техосмотр без справки! [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://www.autocentre.ua/component/option,com_acarchive/task,nomer/nomer,448/Itemid,80. - 16.07.2007.

Бугайчук К.Л. Дотримання прав і свобод громадян при проходженні примусових медичних оглядів власниками автотранспортних засобів // Форум права. -2008. -№ 1. – С.49-54 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08bklvaz.pdf>

На підставі чинного законодавства України проаналізовано порядок проходження власниками автотранспортних засобів періодичних медичних оглядів, в тому числі профілактичних наркологічних оглядів. Значну увагу зосереджено на вдосконаленні чинного законодавства України в частині затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти.

Бугайчук К.Л. Соблюдение прав и свобод граждан при прохождении принудительных медицинских осмотров владельцами автотранспортных средств

На основании действующего законодательства Украины проанализирован порядок прохождения владельцами автотранспортных средств периодических медицинских осмотров, в том числе профилактических наркологических осмотров. Значительное внимание уделено усовершенствованию действующего законодательства Украины в части утверждения перечня платных услуг, которые предоставляются в государственных учреждениях здравоохранения и высших медицинских учебных заведениях.

Bugaichuk K.L. Observance of rights and freedoms of citizens at passing in the forced medical reviews by the proprietors of vehicles

On the basis of the current legislation of Ukraine the order of passage is analyzed by owners of vehicles of periodic medical surveys, including preventive narcological surveys. The significant attention is given to improvement of the current legislation of Ukraine regarding the statement of the list of paid services which are given in official bodies of public health services and the higher medical educational institutions.